

een onevenredig groot deel van de groente en het fruit (voor die producten bestonden, behalve voor de peulvruchten, geen vaste rantsoenen) bij de hogere inkomensgroepen terecht kwam en zulks deed zich niet alleen in die tijd en niet alleen in Groningen voor. Verschuivingen van dien aard waren trouwens ook niet tot de groente- en fruithandel beperkt; het kwam bijvoorbeeld steeds vaker voor dat melkventers, beweerend dat zij niet voldoende melk hadden ontvangen, aan de consumenten in de lagere inkomensgroepen slechts een deel van de vastgestelde rantsoenen verkochten – het resterend deel verkochten zij dan zwart aan sommigen van diegenen die tot de hogere inkomensgroepen behoorden.

Er bestaat geen overzicht van deze en dergelijke verstoringen en verschuivingen. Wat wij willen onderstrepen is dat men om vast te stellen hoeveel voedsel een ieder kreeg, op de rantsoentabellen alléén niet kan afgaan: de een kreeg minder dan waar hij recht op had, de ander meer. Desniettemin was er tot de herfst van '44 sprake van een redelijk goed werkend distributiestelsel. Wel waren de rantsoenen in de loop van '44 krap geworden zodat velen, vooral door het tekort aan vetten, een deel van hun normale energie hadden verloren, maar echte honger werd toen nog niet geleden. 'In de treinen, op de kantoren, in de woonhuizen, overall', zo schreef medio '44 een in het Gooi wonende Amsterdamse forens (wij haalden dit citaat al aan in deel 7),

'eten de mensen. Ze eten op alle uren van de dag. Ze zijn kennelijk zo bezeten door de dreiging van de honger, ook al is die er nog niet, dat de voeding hun een obsessie is geworden. Dit is het wonderlijke. Al die mensen eten niet omdat ze honger hebben (zover zijn ze nog niet), maar omdat ze bang zijn honger te krijgen.'

In september begon veel mis te lopen. In de veeteeltgebieden deden de Duitse veevorderingen de melkproductie dalen en zowel in de veeteelt- als in de landbouwgebieden werd de arbeid bemoeilijkt door de paardenvorderingen, door het oproepen van spitters en door de zware regenval. Noodlottiger nog waren de vorderingen van de transportmiddelen waarvan het effect werd versterkt door de Spoorwegstaking, door het eind september afgekondigd voedsel embargo en door de Geallieerde beschietingen van weg- en watertransporten. Verder leidden de Duitse oproepingsacties en razzia's in het gehele land tot onderbrekingen in het normaal functioneren van de organisatie der voedseldistributie:

¹ J. H. Penning: *Op dood spoor. Een burger in oorlogstijd* (1945), p. 111.